

уявлення щодо тих або інших правових явищ. Проте у громадян, які опанували свої права та обов'язки, що випливають з позитивного права, виникає суб'єктивна здатність до його свідомого застосування і розуміння смислу дії закону стосовно будь-якої правової ситуації.

Таким чином, мета правового виховання спрямована не лише на ідеальний результат, правова вихованість суспільства веде в підсумку до укріплення й процвітання держави – підготовлені у правовому сенсі громадяни активізуються в політичному, економічному та соціокультурному плані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – 368 с.
2. Кистяковский Б. А. Философия и социология права / Б. А. Кистяковский. – СПб. : РХГИ, 1999. – 375 с.
3. Боуз Д. Либертарианство: История, принципы, политика / Дэвид Боуз ; пер. с англ. под ред. А. В. Куряева. – Челябинск : Социум, Cato Institute, 2004. – 392 с.

О. М. Сахань, кандидат соціологічних наук, доцент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА ОНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКИХ ЕЛІТ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

В умовах сучасного нестабільного розвитку України, який зумовлений низкою політичних та економічних чинників, обвалом гривні, скороченням робочих місць, зменшенням надходжень до бюджету, падінням внутрішнього ринку, тотальним зубожінням населення, повільним та неефективним процесом реформування, невідповідністю суспільних цінностей українського соціуму міжнародним демократичним стандартам та незавершеністю формування демократичної політичної культури, у нашій державі продовжується трансформація та відбувається зміна діючих політико-управлінських еліт на нові. Проте періодичне оновлення складу еліти, яка могла б стати провідником для суспільного об'єднання та відродження української держави, взяти на себе історичну відповідальність за долю суспільства загалом та реформувати корумповану олігархічну пострадянську систему, боротися з тіньовими схе-

мами, що досі визначають відносини чиновників із суспільством, не змінює ситуації в країні на краще та не покращує життя народу.

І це при тому, що Україна має значні ресурси для активного і результативного розвитку, а головне – талановитих людей, які можуть вивести країну з хаосу та направити на шлях економічного зростання, розвиток демократичного суспільства та підвищення добробуту кожного українця. Політичні еліти, на які рівняється основна маса суспільства, мають вести за собою народ у бік процвітання, від прагнень до реальних змін і результатів, що принесуть проєвропейські, проукраїнські реформи для України [1]. Натомість за роки незалежності в Україні так і не була сформована справжня політична еліта – команда новаторів-управлінців, які мали б мати високу професійну компетентність, грамотність в оцінках ефективності розробки і прийняття управлінських рішень, прогнозування наслідків їх виконання, уміння формувати працездатні групи виконавців для вирішення проблем державного управління, об'єднувати їх на основі суспільних цінностей і принципів та багато іншого [2]. Сприймаючи державу як велику корпорацію, політична еліта займається переважно розподілом важелів державної влади і перерозподілом сегментів бюджету, дбаючи в першу чергу про одержання особистого чи корпоративного прибутку [3, с. 121–122]. Через свою клановість та корумпованість, розрізненість та безвідповідальність, відчуженість владних структур від суспільства, безконтрольність та непрозорість, нехтування суспільними інтересами вітчизняна політична еліта так і не здобула довіру громадян як до себе, так і до рішень, котрі вона приймає.

Зміна посадовців на ключових позиціях у державному управлінні, як і раніше, відбувається в царині інтриг і маніпуляцій з порушенням правових та моральних норм, що гальмує розвиток суспільства, в якому циркуляція еліт має невизначений характер. Суперечності процедурних формальних і неформальних аспектів кадрового забезпечення політичних та державних інститутів щодо призначення та звільнення посадовців різних рівнів значно утруднюють оновлення складу політичної еліти в системі управління. Рекрутування в політичну еліту України проходить де-юре за антрепренерською системою, а де-факто – за сценарієм закритого типу відбору (система гільдій) до еліти. Зміна персоналу, який займав головні позиції в ключових інституціях нашого суспільства, нагадує показову виставу. При формуванні органів державної влади та інших управлінських структур держави всупереч Закону «Про державну службу» (від 10.12.2015 р. № 889-VIII) використовується практика призначення «своїх» людей, процвітає непотизм, кумівство, патронат та «закулісні махінації», що свідчить про відсутність в Україні моделі циркуляції (обміну) еліт, яка б відповідала принципам демократичної, право-

вої, соціальної держави. Це, у свою чергу, позбавляє представників різних верств населення, особливо талановитих і таких, що мають задатки до управління, вільно приєднатися до елітарного ряду, оновити склад політичної еліти активними реформаторами, зацікавленими в здійсненні глибоких змін у структурі та діяльності політичних інститутів.

Оновлюючись завдяки ротації під час виборів, вітчизняна еліта розуміє, що проведення конструктивних реформ позбавить її монопольного становища у сфері управління, що й обумовлює її функціонування в напрямі самозбереження та формальний підхід державних службовців до своєї професійної діяльності, надання низького рівня якості наданих послуг громадянам. У своїй гонитві «за ілюзорною фортуною чи власною славою» ті, що мають вести суспільство, «думками і серцем приліплюються до своєї скотської натури», до «видимого і тлінного», вислужуючись із корисливих міркувань «чужим панам за ласки многі і немогні» (за Д. Донцовим). Діюча влада гальмує сходження нових політичних еліт і, ясна річ, не поступиться своїми «хлібними посадами» чесним та порядним, освіченим та інтелігентним людям, які не зіпсовані попередньою політичною системою, виховані на інших цінностях та мають ціль – служіння народу, а не особистого збагачення.

Незважаючи на певні зміни у складі представників політичної еліти, рівень ділових і моральних якостей, професійної кваліфікації, загальної і правової культури нинішньої еліти продовжує залишатись невисоким. Сучасні вітчизняні політичні еліти були утворені з патріотично налаштованих політиків та невеликої групи активістів з Майдану, яким не вистачає компетентності та професіоналізму, й досвідчених політиканів, котрі не обтяжені моральністю та менше за все дбають про те, щоб Україна діяла в Європейському полі і за правилами. Сподівання українського народу на нових політиків, які у невеликій кількості потрапили до влади після революції, не були виправдані. Дійсно, Парасюк і Гаврилюк не стали корупціонерами, як уся владна вертикаль. Але особливої користі в парламенті не принесли. Їм бракує освіченості. Дехто часто потрапляє в скандальні ситуації (В. Парасюк), а комусь не вистачає лідерських якостей (Д. Ярош). У розробці важливих законопроектів майданівці участі не брали. Вони виявилися слабкими управлінцями (О. Мусій, Е. Нищук) та непрофесіоналами у своїх сферах (Д. Булатов), тому швидко поступилися своїми міністерськими кріслами іншим людям, потрібним владі, якими можна керувати [4]. Отже, одного патріотизму виявилось недостатньо для державного управління та підтримки атмосфери взаємодії та співробітництва всередині управлінських структур та поза їх межами в інтересах вирішення державно-управлінських завдань.

Так, і в новоутвореному після Майдану «уряді камікадзе», як його назвав А. Яценюк, не всі, за словами О. Богомолець, відповідали вимогам щодо чес-

ності, гідності та професіоналізму [5], що ніяк не збігається зі сталим уявленням людства про представників вищої ланки політичної еліти, які мають бути наділені взірцевими якостями та на яких може рівнятися суспільство (за Х. Ортегою-і-Гасетом), такими, що «є у вічній тривозі, у напруженні всіх сил духу і серця, байдужі на свої тілесні потреби; сухі і вогненні душі формотворців», які палають «невгасимим внутрішнім вогнем...» (за Д. Донцовим). На жаль, увесь світ не раз спостерігав за безладом, який влаштовувала українська «політична еліта», зокрема, у залі засідань парламенту, порушуючи не лише норми етики, а й закону. Наприклад, псування системи «Рада», вартість ремонту якої становить понад мільйон гривень, або бійки та нецензурна лайка між депутатами і т. ін.

Чого варте безпрецедентне призначення Президентом на посаду генпрокурора своєї людини – кума Юрія Луценка! Нехтуючи громадською думкою, незважаючи на свої низькі рейтинги, задля формування режиму особистої влади й захисту від можливих покарань – наприклад за офшори, П. Порошенко організував цілу кампанію щодо просування довіреної йому особи на посаду генерального прокурора України. За лічені дні, після кількох тижнів відвертого тиску та зловживання можливостями законодавчої процедури, до Верховної Ради були внесені та ухвалені зміни до Закону «Про прокуратуру», які стосуються кваліфікаційних вимог для генерального прокурора під даного кандидата на цю посаду. Заради швидкого набуття чинності Законом у той же день перед голосуванням був виданий спеціальний випуск газети «Голос України». Одразу після голосування в залі Верховної Ради та отримання згоди на призначення Юрія Луценка генпрокурором України Президент підписав указ про це призначення. Отже, весь світ побачив, що керівні посади в Україні отримують завдяки кумівству, а українці, буцімто, довіряють кумам не тільки духовне наставництво дітей, а й розбудову держави...

А головне, верхівка політичної еліти України показала, як швидко може організувати вирішення питання задля своєї користі, у той час як винних у розстрілах на Майдані досі не покарано, як не притягнуто до відповідальності винних у фінансуванні терористів, бездарному командуванні і численних зловживаннях у військовому відомстві, у результаті чого зруйновані міста та села і тисячі потерпілих українців [6], люстрація влади припинилася після перших спроб її проведення, поза увагою влади залишаються соціальні проблеми населення країни. Отже, можна констатувати, що виклики сучасності, які існують перед Україною, політичною елітою не вирішені. Значна частина представників влади, отримавши бажані посади чи мандати народних депутатів, одразу забула про обіцянку тим, хто їх обрав: «усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут українського народу, додержуватися Конституції України та законів

України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників» (Конституція України, ст. 79).

Характерними для поведінки багатьох представників «оновленої» вітчизняної еліти залишаються мотиви особистого збагачення, політичного марнославства, домінування психології тимчасовості, а не здатність забезпечувати адекватне політичне керування та управління, вироблення відповідних політичних рішень, тобто гармонійне поєднання політичної та адміністративної складових в управлінні суспільним життям. Події, що відбулися в Україні за два роки після Революції Гідності, показали неспроможність нинішньої владою «еліти» ні приймати складні рішення, ні повести за собою громадян. Політична еліта, як і раніше, залишається далекою від народу, наближуючись до нього тільки тоді, коли активно розгортаються політичні агітації для підтримки осіб, котрі прагнуть отримати місце у владних структурах. Значний відсоток представників нової політичної еліти, серед яких чимало політичних перевертнів, займають некваліфіковані й недобросовісні чиновники, які, приправляючи політику «попередників» патріотичною риторикою, головним своїм завданням вважають «конвертацію влади у власність, а власності – у ще більшу владу» [7, с. 140]. Отже, не дивно, що недовіра з боку народу до еліти не зникає. Бо, як відомо, еліта, яка втрачає якості, завдяки яким її представники прийшли до влади або зосереджуються виключно на своїх особистих інтересах, поступово втрачає свій політичний та ідеологічний вплив, що може призвести до того, що її буде скинуто [8]. «Весь час вирішуючи питання на свою користь, відступаючи від державницьких, національних цінностей, залишаючи народ позаду в перегонах за чинами і титулами» [9, с. 731], вітчизняна політична еліта не виконує своєї головної соціально-психологічної функції – вираження соціальних інтересів суспільства, продукування певних політичних цінностей та цілей і відповідальність за прийняті рішення унеможливили набуття нею ролі референтної групи, визнаного в суспільстві прикладу, на який орієнтується населення [10, с. 278]. Тому представники еліти мають нести відповідальність не тільки за свою бездіяльність або деструктивні дії, а й за помилки. Бо неефективна робота на високій посаді може призвести до збитків, що значно перевищують можливості будь-якого злочинця [11, с. 95].

Задля вирішення проблеми оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні на таку, яка буде відповідати міжнародним демократичним стандартам і діяти відповідно до засадничих цінностей, визнаних переважною більшістю громадян, стане взірцем суспільної поведінки та провідником мас, їй самій необхідно позбутися негативного образу, що закріпився у свідомості населення за десятиріччя деградації вітчизняного політико-управлінського істеблішменту. Виконуючи всі важливі соціальні функції, необхідні в стабіль-

ному суспільстві, сприяти конкурентоспроможності країни, відмовитися від патронажно-клієнтистських стосунків, злиття влади і приватної власності, збереження персоніфікації влади і подібних суттєвих старих ознак та норм у політичній культурі та політичній практиці української держави. Оновленню політико-управлінської еліти України буде сприяти фахова підготовка в навчальних закладах майбутніх управлінців на прикладах найкращих світових стандартів та формування у них лідерських якостей, високої професійної компетентності, соціально-політичної відповідальності за свої вчинки, патріотичних переконань та національної самосвідомості. Не менш важливою залишається відкрита конкуренція на керівні посади всіх ланок державного управління та активність населення у формуванні інститутів влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яресько Н. Е. Бувають часи, коли потрібна велика політика... [Електронний ресурс] / Наталія Енн Яресько // Facebook. – 2016. – 22 берез. – Режим доступу: https://uk-ua.facebook.com/permalink.php?story_fbid=976616562407612&id=749479271788010.
2. Олійник О. В. Актуальні проблеми кадрового добору політико-управлінської еліти в Україні: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / О. В. Олійник // Демократ. врядування. – 2014. – Вип. 14. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk14/fail/olijnyk.pdf.
3. Сахань О. М. Корупція в сучасній Україні як джерело деструктивності влади / О. М. Сахань // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2015. – № 4 (27). – С. 112–129.
4. Худояр О. Депутати з Майдану не стали корупціонерами [Електронний ресурс] / О. Худояр // Газета по-українськи. – 2016. – 11 трав. (№ 1894). – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics-newspaper/_deputati-z-majdanu-ne-stali-korupcionerami/678691.
5. Баркар Д. «Уряд камікадзе» призначений [Електронний ресурс] / Дмитро Баркар // Радіо Свобода. – 2014. – 27 лют. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25279650.html>.
6. Махінько В. Нова-стара влада веде Україну до соціально-економічної прірви [Електронний ресурс] / В. Махінько. – Режим доступу: <http://laborunion.org.ua/blog/2015/02/27/vitalij-makhinko-nova-stara-vlada-vede-ukra-nu-do-socialno-ekonomichno-priarvi/>.
7. Требін М. П. Політична культура сучасної владної еліти України / М. П. Требін // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Х. : Право, 2010. – Вип. 4. – С. 137–145.
8. Моска Г. Правящий класс [Електронний ресурс] / Г. Моска. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Hrestom/33.php.

9. Добіжа В. В. Політична культура владної еліти в умовах суспільно-політичної трансформації / В. В. Добіжа // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – К. : Ін-т держави і права НАНУ, 2007. – Вип. 38. – С. 726–732.
10. Сахань О. М. Політична еліта України: сучасний стан та перспективи / О. М. Сахань, І. Л. Мельник // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. – № 2 (42). – С. 275–282.
11. Орлов О. В. Проблеми формування управлінської еліти у сучасному українському суспільстві / О. В. Орлов // Публ. упр.: теорія та практика. – 2014. – Вип. 1. – С. 92–96.

С. В. Ставченко, кандидат філософських наук, доцент,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ІНДИКАТОРИ КРИЗОВИХ ЯВИЩ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІАГНОСТИКИ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

Дослідження розгортання політичної кризи як процесу містить аналіз чинників, які впливають на суб'єктів прийняття політичних рішень, обставини місця та часу, у яких розгортається ця криза. При цьому чинником політичної кризи вважається політично значуща подія, або зафіксований стан політичної системи, або встановлена тенденція політичних змін, що свідчить про настання політичної кризи. Чинники політичної кризи є найбільш значущими показниками, параметрами функціонування політичної системи, що свідчать про наявність розбалансованості, гострих протиріч у ній [3, с. 372–373].

У діагностиці політичної кризи сформований типовий перелік чинників, які підвищують імовірність виникнення та розвитку кризових явищ (чинники потенційної загрози або провокатори). Набір чинників, що зумовлюють виникнення кризових явищ у політичній системі, залежить від внутрішніх можливостей системи протидіяти чинникам потенційної загрози. Тут варто враховувати, що набір кризових чинників не є постійним, він змінюється в часі залежно від етапу життєвого циклу політичної системи чи її окремого елементу. Чинники політичної кризи, як правило, діють у комплексі, що посилює їх негативний вплив на систему в цілому або її окремий елемент.

До чинників політичної кризи можна віднести як зовнішні, глобальні політичні, соціальні та економічні процеси, так і внутрішні процеси в політичній, соціальній та економічній системах. Зовнішні кризогенні чинники створюють загальні передумови погіршення ситуації, однак за відповідної організації управління та прийняття необхідних рішень політична система має всі можливості уникнути негативних наслідків від впливу зовнішнього